

істинним має бути не тільки кінцевий результат пізнання, а й метод його одержання. Важливим завданням цього методу є виявлення взаємозв'язків, які надають світові цілісності, з'ясування глибинних причин постійного розвитку. За нашим переконанням, успішна реалізація завдань правоохоронної розвідки багато в чому залежить від комплексного наукового обґрунтування її сутності на підставі глибинного розуміння гносеологічної складової. Саме в цьому може бути розкрита сутність гносеологічної функціональності правоохоронної розвідки як системного елементу оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ.

Література

1. Албул С.В. Правоохоронна розвідка як інструментарій доказування: питання правової регламентації // Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. - Одеса: Юридична література, 2013. - 504 с. - С. 317-322.
2. Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності: навчально-практичний посібник / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Бусол, Г.М. Бірюков. - К.: НАВС, 2012. - 152 с.
3. Гордієнко С.Г. Щодо сутності та змісту розвідувальної діяльності / С.Г. Гордієнко // Вісник Луганської

академії внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. - Луганськ, 2004. - С. 81-89.

4. Жоль К.К. Философия и социология права: учебное пособие. - К.: Юринком Интер, 2000. - 480 с.
5. Ивакин А. А. Краткий очерк общей философии / А.А. Ивакин. - Одесса: АстроПринт, 1999. - 103 с.
6. Киричок О.Б. Філософія: підручник / О.Б. Киричок. - Полтава: РВВ ПДАА, 2010. - 381 с.
7. Проценко І.В. Роль стратегічної і тактичної розвідки в боротьбі зі злочинністю / І.В. Проценко // Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України. - К., 2003. - № 146, 147. - С. 17-18.
8. Розвідка-2000: перегляд головних елементів: посібник для професійних розвідників / За ред. Мерилін Б. Петерсон. - К., 2005. - 148 с.
9. Спиркин А.Г. Философия: учебник / А.Г. Спиркин. - М.: Гардарики, 1999. - 816 с.
10. Философский энциклопедический словарь / ред. кол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. - М.: Сов. энциклопедия, 1989. - 815 с.

Албул С.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри оперативно-розшукової
діяльності ОДУВС
Член Союзу юристів України
Надійшла до редакції: 15.03.2014

УДК 343.23.01(4/9)

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОВТОРНОСТІ ТА СУКУПНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Собко Г. М.

Матушак В. Н

Анотація: у статті розглянуто досвід зарубіжних законодавств щодо понять сукупності та повторності злочинів. На прикладі десяти Європейських країн, а саме: Австрії, Данії, ФРН, Голландії, Італії, Франції, Сан-Марино, Болгарії, Албанії, Латвії та одинадцяти пострадянських країн: Казахстану, Азербайджану, Вірменії, Киргизької Республіки, Таджикистану, Республіки Молдови, Узбекистану, Грузії, Білорусі, Республіки Росії. Проаналізоване чинне законодавство цих країн у порівнянні з законодавством України щодо визначення та регламентації таких видів множинності, як сукупність і повторність.

Ключові слова: сукупність, повторність, кваліфікація, призначення покарання, закон про кримінальну відповідальність.

Аннотация: в статье рассмотрен опыт зарубежных стран касательно понятий совокупности и повторности преступлений. На примере десяти Европейских стран, а именно: Австрии, Дании, ФРГ, Голландии, Италии, Франции, Сан-Марино, Болгарии, Албании, Латвии и одиннадцати постсоветских стран: Казахстана, Азербайджана, Армении, Киргизской Республики, Таджикистана, Республики Молдовы, Узбекистана, Грузии, Белоруссии, Республики Россия. Проанализировано действующее законодательство этих стран в сравнении с законодательством Украины касательно определения и регламентации таких видов множественности, как совокупность и повторность.

Ключевые слова: совокупность, повторность, квалификация, назначение наказания, закон об уголовной ответственности.

Annotation: the experience of the foreign countries, concerning the notions of the totality and repetition of the crimes is examined in this article on the examples of ten European and eleven post soviet countries such as Austria, Denmark, Germany, Holland, Italy, France, San-Marine, Bulgaria, Albania, Latvia, Kazakhstan, Azerbaijan, Armenia, Kirghizia, Tajikistan, Moldavia, Uzbekistan, Georgia, Byelorussia and Russia. Having analyzed the law currently in force of these countries in comparison with the law in force of Ukraine concerning the definition and regulation such aspects of plurality as the totality and repetition.

Keywords: aggregate, repetition, qualification, sentencing, criminal code.

Кожна країна має своє законодавство, яке регламентує відповідальність, яка стосується множинності злочинів. На перший погляд здається, що законодавство іншої країни є більш досконалим аніж наше, щодо того чи іншого положення, проте це тільки на перший погляд. Тому в цій статті ми вирішили проаналізувати законодавства інших держав як Європейських, так і пострадянських, стосовно сукупності та повторності злочинів.

Питання повторності та сукупності злочинів, а також кваліфікації повторності й сукупності злочинів не часто знаходять закріплення в кримінальному законодавстві зарубіжних держав.

Деякі держави взагалі не передбачають у кримінальному законодавстві поняття повторності та сукупності злочинів. Наприклад, Кримінальний кодекс Австрії визначення повторності й сукупності злочинів не дає, та й

© Г.М. Собко, В.Н. Матушак, 2014

при призначенні покарання про сукупність злочинів тут не згадується. А Кримінальний кодекс Данії передбачає порядок призначення покарання, але тільки в тих випадках, що стосуються рецидиву злочинів.

У більшості держав західної Європи питання про поняття повторності й сукупності злочинів, а також кваліфікацію повторності й сукупності злочинів вирішується в рамках інституту призначення покарання.

КК ФРН, як і КК Молдови, повторність злочинів відносить до видів єдиного злочину (ст. 31). У параграфі 52 КК ФРН “Єдине діяння” зазначено: “Якщо одне й те ж діяння порушує кілька кримінальних законів чи один і той же закон неодноразово, то призначається одне покарання”. По суті, йдеться про ідеальну сукупність і повторність (неодноразовість).

Отже, у КК ФРН йдеться про призначення покарання за вчинення кількох порушень закону. Причому описані випадки ідеальної сукупності злочинів і повторність злочинів в одному параграфі як один злочин, за який призначається покарання, а реальна сукупність - в іншому, як сукупність злочинів [47]. Це свідчить про те, що під сукупністю злочинів у Кримінальному кодексі ФРН слід розуміти лише вчинення декількох злочинів, передбачених різними статтями кримінального закону.

КК Голландії містить окремих розділ VI Книги 1 “Сукупність кримінальних правопорушень”, в якому дуже докладно визначено правила призначення різних видів покарань у разі сукупності кримінальних правопорушень. У Книзі 2 цього Кодексу є розділ XXXI “Положення про повторні злочини, що застосовуються до різних розділів цієї Книги”. У його ст. 421-423 перелічені статті КК, передбачене якими покарання може бути збільшене на третину, якщо, наприклад, до часу вчинення злочину минуло менше ніж 5 років відтоді, як злочинець відбув покарання у виді тюремного ув’язнення. Фактично тут мається на увазі повторність, яка пов’язана із засудженням [3].

У КК Італії згадується про продовжуваній і складений (комплексний) злочини. Їхнє визначення більше нагадує правило відмежування суміжних понять. Так, стаття 81 КК Італії передбачає відмінність продовжуваного злочину від сукупності злочинів, а саме: приписи про сукупність не застосовуються до того, хто кількома діями чи неодноразово бездіяльністю, в яких проявляється той самий злочинний намір, вчинить хоча б і в різний час кілька порушень, хоча б і різної тяжкості, тієї самої норми закону. Відмінність складеного злочину від сукупності злочинів визначає ст. 84 КК Італії, припис про сукупність не застосовується, якщо закон розглядає як складні елементи чи обтяжуючі обставини єдиного злочинного діяння дії, які самі по собі могли б скласти злочинне діяння.

КК Франції - один з не багатьох, що визначають поняття повторності й сукупності злочинів. Так, стаття 132-2 КК Франції передбачає, що сукупність злочинних діянь має місце лише тоді, коли яке-небудь злочинне діяння вчинене особою до того, як остання була остаточно засуджена за інше злочинне діяння.

Грунтовно до визначення сукупності злочинів підходить законодавець у Сан-Марино. КК Сан-Марино містить окрему главу “Сукупність злочинів”, у якій дано визначення поняттям “реальна сукупність злочинів” і “формальна (ідеальна) сукупність злочинів”. Цікавим є визначення формальної (ідеальної) сукупності злочинів, що надане в ст. 49 КК: “Особа, яка дією чи бездіяльністю порушує різні положення кримінального закону або

кілька разів ті самі положення, піддається покаранню, встановленому для особливо тяжкого злочину, але не нижче третього ступеня”.

У КК Болгарії та КК Албанії сукупність злочинів також розглядається через призму призначення покарання. Так, розділ 4 глави 2 Загальної частини КК Болгарії регламентує питання призначення покарання за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків. А стаття 55 КК Албанії передбачає порядок призначення покарання за сукупністю злочинів, де вказує, що за кожен злочин призначається судом окреме покарання.

Отже, у кримінальному законодавстві європейських держав не приділяється уваги визначенню самого поняття повторності та сукупності злочинів. Для них є характерне визначення процедури призначення покарання за вчинення двох і більше злочинів, що утворюють повторність, сукупність чи рецидив злочинів.

Щодо КК пострадянських держав, то передусім слід сказати, що положення про множинність злочинів міститься в розділі під назвою “Злочини”, який регламентує поняття, категорії й види злочинів (КК Казахстану, КК Азербайджану, КК Вірменії, КК Киргизької Республіки, КК Таджикистану, КК Республіки Молдови). Інститут множинності злочинів виділено окремим розділом тільки в КК Узбекистану, КК Грузії, КК Білорусі, КК Латвії. В останньому міститься не тільки законодавче визначення повторності, сукупності й рецидиву, а й визначення множинності злочинних діянь. Зокрема, множинністю злочинів у КК Латвії визначають вчинення однією особою: 1) двох чи кількох самостійних злочинних діянь, які відповідають ознакам кількох злочинних діянь або ознакам лише одного злочинного діяння, якщо вони не охоплені єдиним умислом винної особи; 2) одного злочинного діяння, яке відповідає ознакам принаймні двох різних злочинних діянь. У статті 32 КК Молдови множинністю злочинів визнається вчинення декількох злочинів однією особою за умови, коли щонайменше за два з них немає процесуальних перешкод для порушення нової кримінальної справи, і коли особа не була засуджена за жоден з них. У частині 2 ст. 32 цього КК зазначається, що множинністю є сукупність злочинів та рецидив. Повторність злочинів, за КК Республіки Молдови, не охоплюється поняттям “множинність злочинів”, а належить до видів єдиного злочину.

У проаналізованих кримінальних кодексах по-різному вирішуються питання застосування термінології для позначення випадків вчинення особою двох і більше злочинів, які передбачені однією й тією ж статтею чи частиною статті Особливої частини КК. Наприклад, у ст. 21 КК Вірменії, ст. 19 КК Таджикистану, ст. 32 КК Узбекистану, ст. 15 КК Грузії, ст. 25 КК Латвії, ст. 41 КК Республіки Білорусі вживається термін “повторність злочинів”, а в ст. 14 КК Киргизії, ст. 11 КК Республіки Казахстан, ст. 16 КК РФ до змін 2003 р. - “неодноразовість злочинів”. При такому використанні вказаних термінів у законодавстві окремих держав науковці по-різному підходять до визначення співвідношення зазначених понять.

Положення щодо повторності й сукупності злочинів у КК пострадянських держав фактично не відрізняються від аналогічних положень у КК України. Більшість із кримінальних кодексів у першій частині відповідної статті Загальної частини КК за загальним правилом визначають повторність і сукупність злочинів як вчинення двох і більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Окремою

частиною відповідної статті вчинення двох і більше злочинів, передбачених різними статтями КК, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК. Однак специфіка повторності злочинів полягає в тому, що її утворюють не тільки тотожні, а й, у разі особливої вказівки законодавця, однорідні злочини, тому позитивно варто відзначити ті КК, в яких в одній частині об'єднано повторність тотожних і однорідних злочинів (КК Грузії, КК Латвії).

Проте в окремих кримінальних кодексах зустрічаються певні особливості щодо характеристики повторності злочинів. Наприклад, позитивним, видається, є закріплення в ч. 1 ст. 32 КК Узбекистану поняття повторності злочинів, де вказується, що повторністю злочинів є різночасне вчинення двох і більше злочинів, передбачених однією й тією ж частиною статті, статтею, а у випадках, спеціально передбачених в КК, і різними статтями Особливої частини, за жоден з яких її не було засуджено. Тут також вказується, що повторність утворюють як закінчені злочини, так і замах на злочин, і кримінально карані готування до злочину, а також злочини, вчинені в співучасті. Таке законодавче положення дає можливість розмежувати повторність і рецидив злочину, а також виключити будь-які дискусії в теорії кримінального права щодо того, чи утворюють незакінчені злочини і злочини, вчинені в співучасті, повторність злочинів.

Щодо КК Узбекистану, то тут, як і в КК України, взагалі немає законодавчої вказівки на види сукупності, вони вказуються лише в наукових працях, що стосуються положень сукупності злочинів.

У КК пострадянських держав простежуємо відмінності щодо обставин, які виключають повторність злочинів. У більшості з них, як і в КК України, зазначено, що повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято. У КК Латвії, Казахстану прямо вказано, що повторність відсутня також і у випадку, коли щодо діяння закінчився строк давності. Такого положення в КК України немає. Це означає, що в Україні закінчення строку давності саме собою не має жодного правового значення, зокрема для визначення повторності, якщо немає офіційного рішення суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності чи від покарання у зв'язку із закінченням строків давності. В інших кодексах (наприклад, КК Республіки Киргизії) взагалі немає вказівки на обставини, які виключають повторність злочинів.

Визначення сукупності злочинів у КК Латвії передбачає обов'язковою її ознакою кількість діянь (одне або декілька), що відповідають ознакам двох або більше складів злочинів. Таке визначення вказує на родово-видове співвідношення між поняттям сукупності злочинів та ідеальною й реальною сукупністю злочинів. Вказівка на кількість діянь у понятті сукупності злочинів видається недоречною, адже вона не вказує на особливість поняття, що визначається, а служить лише для розмежування видів сукупності, поняття яких даються в наступних частинах статті.

В окремих кодексах, крім загально визнаної ознаки - незасудження особи за жоден зі злочинів, що утворюють сукупність, зустрічаються й інші вимоги. Наприклад, у КК Азербайджану, Латвії та Молдови окремо вказано на необхідність дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Встановлення у ви-

значенні сукупності злочинів цієї додаткової обставини видається зайвим, адже у випадках, коли після вчинення злочину минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, особа не підлягає кримінальній відповідальності за вчинене нею діяння. При цьому вона звільняється не від покарання, а від кримінальної відповідальності, тобто кримінальним законом вже враховано вчинене нею діяння й визначено відношення держави до вчиненого особою. А сукупність злочинів містить лише ті діяння, за які особу ще не було піддано державному осуду.

Певною новелою є передбачення в Кримінальному кодексі Молдови глави "Кваліфікація злочинів". Стаття 113 цього КК дає таке поняття кваліфікації злочину: "Визначення і юридичне встановлення точної відповідності ознак вчиненого шкідливого діяння ознакам злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою". У статті 114-118 закріплено правила кваліфікації при сукупності злочинів, при конкуренції кримінально-правових норм. Хоча окремою статтею й не передбачено кваліфікацію повторності злочинів, однак це не зменшує важливості законодавчого закріплення такого складного явища, як правила кваліфікації злочинів.

Зауважимо, що в деяких кримінальних кодексах статті, які визначають поняття повторності злочинів, в окремій частині містять положення про відмінність повторності злочинів не тільки від продовжуваного злочину, а й від триваючого (ч. 5 ст. 19 КК Таджикистану, ч. 4 ст. 32 КК Узбекистану). Слід сказати, що триваючий злочин - це одиничний злочин, розпочатий дією або бездіяльністю суб'єкта й далі продовжується безперервно упродовж певного часу. Тобто триваючий злочин здійснюється безперервно й тим самим відрізняється від повторності злочинів, для якої характерний перерив у часі між злочинами, що її утворюють.

Подібні правила в окремих кримінальних кодексах доповнюють частину статті, що визначає окреме поняття. Наприклад, у ч. 2 ст. 12 КК Казахстану, крім поняття ідеальної сукупності злочинів, вказується на випадки, коли ідеальна сукупність утворює один складений злочин, що можна вважати певним правилом кваліфікації ідеальної сукупності злочинів.

КК Білорусі містить аналогічні положення щодо регламентації повторності злочинів з КК України. Однак простежуються й певні особливості. Наприклад, у розділі 10 "Призначення покарання" є стаття, яка регулює призначення покарання за повторність злочинів, які не утворюють сукупності. Йдеться про повторність тотожних злочинів, за які призначається покарання за сукупністю злочинів. Відповідно до ст. 71 КК Білорусі при вчиненні повторно злочину одного й того ж виду, передбачених різними частинами статті Особливої частини, або коли один з таких злочинів був закінчений, а інший - ні, або якщо особа перший злочин вчинила в співучасті, а інший одноосібно, то кожен зі злочинів оцінюється самостійно. Покарання в цих випадках призначається за кожен злочин окремо, а остаточне покарання визначається шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим. Тим самим законодавець Республіки Білорусі ставить у нерівне становище щодо відповідальності осіб, які вчинили злочин, передбачених однією статтею КК, і осіб, які вчинили злочин, передбачений різними статтями, оскільки останнім призначається покарання за сукупністю злочинів не тільки шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, а й шляхом часткового чи повного складання покарання.

Також слід відмітити, що в деяких кримінальних кодексах (ст. 17 КК Азербайджану, ст. 42 КК Білорусії, ст. 12 КК Казахстану, ст. 15 КК Киргизстану, ст. 17 КК Росії, ст. 18 КК Туркменістану) статті, які визначають поняття сукупності злочинів, в окремій частині вказують на відмінність сукупності злочинів і конкуренції норм. Конкуренція норм і сукупність злочинів є суміжними поняттями, проте вказівка на відмінність сукупності злочинів від конкуренції норм повинна визначатись законодавчо за наявності законодавчого закріплення обох понять і, за потреби, окремою статтею. Прикладом такого вирішення питання є КК Молдови, де дано законодавче закріплення поняття "конкуренція норм" і запропоновано правила вирішення конкуренції.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що поняття повторності та сукупності злочинів у кримінальних кодексах більшості пострадянських держав містить основні ознаки: вчинення особою двох або більше злочинів, передбачені однією й тією ж статтею чи частиною статті; передбачені різними статтями або частинами статті; повторність має місце незалежно від того, чи був суб'єкт засуджений за раніше вчинений злочин; - за жодне з яких особа не була засуджена.

Це дає підстави стверджувати, що в кримінальному законодавстві більшості країн поняття сукупності визначають саме ці ознаки. Вони повною мірою відображають поняття сукупності і є достатніми для того, щоб відмежуватись від інших понять. Такі ж ознаки впливають із нормативного визначення поняття сукупності злочинів, передбаченого ч. 1 ст. 33 КК України.

Законодавча регламентація питань, пов'язаних зі сукупністю злочинів, як свідчить аналіз законодавства зарубіжних країн, проходить три етапи.

На першому відбувається нормативне закріплення поняття сукупності злочинів. Другий етап полягає у виділенні й нормативній регламентації видів сукупності злочинів. Заключний етап - третій - передбачає формулювання й зазначення безпосередньо в законі правил кваліфікації злочину за їх сукупності. Україна пройшла перший етап такої регламентації, другий і третій етапи потребують міцного теоретичного підґрунтя.

Слід сказати, що це ознаки множинності злочинів

загалом і такі ж ознаки впливають із нормативного визначення поняття повторності злочинів, передбаченого ст. 32 КК України. Це підтверджує тезу про те, що поняття повторності злочинів і поняття множинності злочинів позначають одне й теж явище - вчинення декількох злочинів.

Література

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 4 лют. 2014 року: (офіц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2014. - 212 с.
2. Кримінальний кодекс Республіки Албанія - Criminal Code of the Republic of Albania - текст англійською мовою. - [Електронний ресурс]: // http://pbosnia.kentaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm.
3. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б.В. Волженкин. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. - 510 с.
4. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А.И. Лукашов. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. - 298 с.
5. Уголовный кодекс Республики Сан-Марино / науч. ред. С.В. Максимов. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. - 253 с.
6. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. Д.А. Шестаков. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. - 524 с.
7. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Голловко, Н.Е. Крылова. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. - 650 с.
8. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / М.І. Хавронюк. - К.: Юрисконсульт, 2006. - 1048 с.

Матушак В.Н.

магістр факультету підготовки фахівців
кримінальної міліції
ОДУВС

Науковий керівник: Собко Г.М.

доцент кафедри кримінального права та
кримінології ОДУВС

Надійшла до редакції: 18.03.2014

УДК 343.91

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ТА ТИПОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦЯ-ШАХРАЯ

Афанасенко С. І.

Стаття присвячена комплексному дослідженню особливостей поведінки та типології злочинців-шахраїв. На підставі чого дається об'єктивна оцінка стану, структури, характеру, динаміки віктимізації. У роботі значну увагу приділено аналізу поведінки осіб, що вчиняють ці злочини, взаємодії особи злочинця з потенційним потерпілим, вплив віктимогенної ситуації. На основі проведеного дослідження здійснена типологія злочинців, в основі якої виділені особливості поведінки.

Ключові слова: шахрайство, жертва, особа шахрая, криміногенна ідеологія, асоціалізація, ситуативний тип шахрая, традиційний тип шахрая, технологічний тип шахрая.

Статья посвящена комплексному исследованию особенностей поведения и типологии преступников

© С.І. Афанасенко, 2014

мошенников. На основании чего дается объективная оценка состояния, структуры, характера, динамики виктимизации. В работе значительное внимание уделено анализу поведения лиц, совершающих данные преступления, взаимодействию личности преступника с потенциальным потерпевшим, влиянию виктимогенной ситуации. На основе проведенного исследования осуществлена типология преступников, в основе которой выделены особенности поведения.

Ключевые слова: мошенничество, жертва, личность мошенника, криминальная идеология, асоциализация, ситуативный тип мошенника, традиционный тип мошенника, технологический тип мошенника.

The article is devoted to the complex research of criminals' behavior and typology of frauds. It is given an

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**